

Slovenská ekonomika v roku 2011

Makropohľad na vývoj v jej reálnom sektore

Ing. Ján Haluška, PhD.

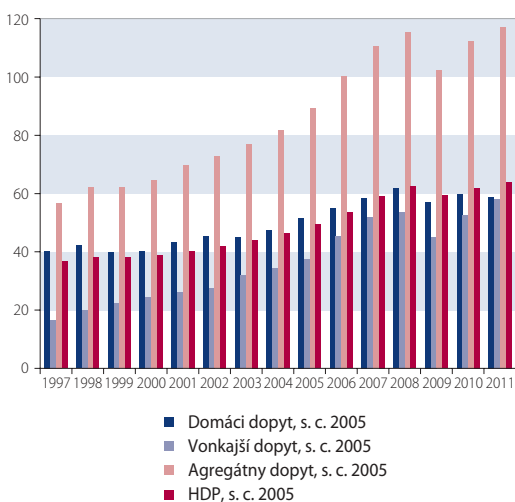
INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Bratislava

Podľa revidovaných údajov, ktoré Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR) zverejnil začiatkom marca tohto roku, vzrástol reálny HDP v roku 2011 o 3,3 %, čo je o 0,9 percentuálneho bodu (p. b.) menej ako v roku 2010. K spomaleniu rastu výkonnosti slovenskej ekonomiky došlo vplyvom vonkajších aj vnútorných faktorov. Z vonkajších faktorov to bola najmä dlhová kríza a s ňou súvisiaci pomalší ekonomický rast v eurozóne (vrátane Nemecka) a v Českej republike, rozhodujúcim vnútorným faktorom bola konsolidácia verejných financií. Napriek spomaleniu rastu sa výkonnosť hospodárstva ako celku dostala v minulom roku už nad predkrízovú úroveň z roku 2008 a prekročila ju o 2,4 %. Odpoveď na otázku, prečo k návratu na predkrízovú úroveň nedošlo skôr, ale až s odstupom troch rokov, si vyžaduje analyzovať vývoj agregátneho dopytu¹, pretože je rozhodujúcim determinantom výkonnosti hospodárstva.

AGREGÁTNY DOPYT A JEHO ŠTRUKTÚRA

Až do príchodu hospodárskej krízy v roku 2009 sa agregátny dopyt aj výkonnosť hospodárstva (meraná tvorbou reálneho HDP) vyznačovali rastúcim trendom, pričom dynamika ich rastu bola vysoká. Agregátny dopyt sa totiž v rokoch 1998 až 2008 zvyšoval v priemere o 6,7 % ročne, reálny HDP v priemere o 5,0 % ročne. Výrazne nadpriemerné prírastky však dosiahli obidva tieto ukazovatele v rokoch 2005 až 2007, teda tesne po vstupe SR do EÚ. Najmä vďaka tomu bola úroveň agregátneho dopytu, ako aj tvorby reálneho HDP v roku 2008 podstatne vyššia (o 100 % v prípade agregátneho dopytu a o 70 % v prípade reálneho HDP) ako v roku 1997 (graf 1).

Graf 1 Agregátny dopyt verus výkonnosť hospodárstva (v mld. EUR)

Zdroj: ŠÚ SR.

Rast agregátneho dopytu a tým aj rast tvorby reálneho HDP pramenil zo zvyšujúceho sa domáceho aj vonkajšieho dopytu. Dynamika rastu celkového vývozu však bola v rokoch 1998 až 2008 oproti dynamike rastu domáceho dopytu omnoho (až rádovo) vyššia. V dôsledku toho stúpol objem celkového vývozu v roku 2008 až na trojnásobok jeho úrovne z roku 1997, zatiaľ čo domáci dopyt bol vyšší len o tretinu. V štruktúre agregátneho dopytu preto podiel vonkajšieho dopytu postupne narastal (z približne 30 % v roku 1997 na približne 46 % v roku 2008), podiel domáceho dopytu naopak klesal (z približne 70 % na približne 54 %) (graf 2).

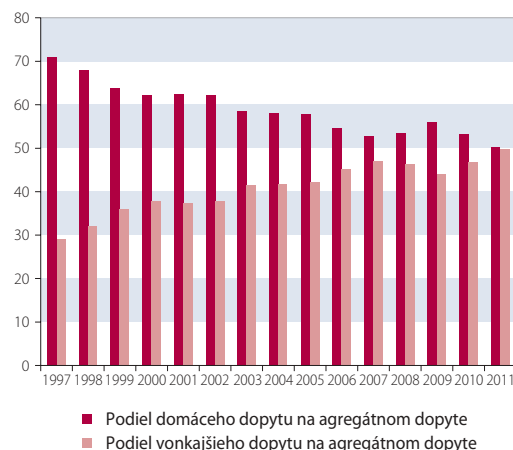
Z grafu 3 vyplýva, že v roku 1997 bolo možné tvorbou reálneho HDP (teda domácimi zdrojmi) pokryť zhruba dve tretiny agregátneho dopytu. Zvyšnú časť agregátneho dopytu (zhruba jednu tretinu) pokryli zdroje z dovozu. Avšak tým, že rast tvorby domácich zdrojov bol v rokoch 1998 až 2008 nižší ako rast agregátneho dopytu (v priemere o 1,7 p. b. ročne), boli domáce zdroje schopné pokryť relatívne stále menšiu a menšiu časť agregátneho dopytu. Naopak, relatívne postupne väčšiu a väčšiu časť agregátneho dopytu bolo potrebné pokryť zdrojmi z dovozu. Podiel domácich zdrojov na krytí agregátneho dopytu sa tým znížil z približne 66 % v roku 1997 na približne 55 % v roku 2008, podiel zdrojov z dovozu sa naopak zvýšil z približne 34 % na približne 45 %.

Vplyv globálnej hospodárskej krízy v roku 2009 spôsobil zlom v dlhodobom trende vývoja agregátneho dopytu. Jeho úroveň sa oproti roku 2008 znížila o vyše 11 %, vplyvom čoho došlo aj k zlomu v dlhodobom trende vývoja výkonnosti hospodárstva, ktorá sa na medziročnej báze znížila o 4,9 %. Dvojciferný pokles agregátneho dopytu v roku 2009 ide najmä na vrub prepadu celkové-

¹ Agregátny dopyt predstavuje súčet domáceho dopytu a vonkajšieho dopytu. Domáci dopyt zahŕňa konečnú spotrebu domácností (spotrebiteľský dopyt), konečnú spotrebu verejnej správy (dopyt verejného sektora), tvorbu hrubého fixného kapitálu (investičný dopyt) a zmenu stavu zásob. Vonkajší dopyt je reprezentovaný celkovým vývozom, teda objemom vývozu tovarov a služieb.

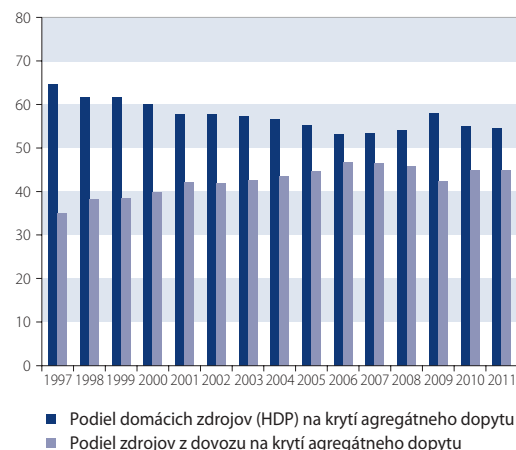

Graf 2 Agregátny dopyt a jeho štruktúra (v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

Graf 3 Zdroje krytia agregátneho dopytu (v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

2 Pokles domáceho dopytu bol spôsobený prepadom investičného dopytu zhruba o 20 % oproti roku 2008, ktorý súvisel najmä s poklesom prílevu PZI, čo je typický sprievodný jav hospodárskej krízy. Spotrebiteľský dopyt totiž viac-menej stagnoval a dopyt verejnej správy pokles domáceho dopytu zmiernil, pretože vzrástol o vyše 6 %. Veľmi silný impulz na pokles domáceho dopytu však vzišiel aj z poklesu stavu zásob v hospodárstve.

3 Vplyvom spomalenia rastu agregátneho dopytu došlo zároveň k spomaleniu rastu celkovej produkcie (z 8,7 % na 5,1 %) a hrubej pridanej hodnoty (zo 4,2 % na 3,0 %). Skutočnosť, že zmiernenie rastu bolo v prípade reálneho HDP menšie ako v prípade hrubej pridanej hodnoty súvisí s vývojom tzv. čistých daní z produktov, pretože ich rast sa naopak zrýchlil. Výraznou mierou k tomu prispel ich dvojciferný nárast takmer o 13 % vo 4. štvrtroku 2011, ktorý vznikol najmä vďaka vyššiemu výnosu DPH. Ide však o jednorazový efekt, pretože sa viaže k uvedeniu rýchlostnej cesty R1 (financovanej cez PPP projekty) do prevádzky.

ho vývozu (zhruba o 16 %), ale nemalou mierou k nemu prispel aj pokles domáceho dopytu (o vyše 7 %)².

Zlom, ktorý v roku 2009 nastal v dlhodobom trende vývoja agregátneho dopytu, tvorby reálneho HDP i celkového dovozu, sa zreteľne prejavil v štruktúre agregátneho dopytu. Podiel domáceho dopytu na agregátnom dopyte sa oproti roku 2008 zvýšil, podiel vonkajšieho dopytu sa naopak znížil. Zároveň sa zvýšil podiel domácich zdrojov na krytí agregátneho dopytu a úmerne sa znížil podiel zdrojov z dovozu. Obnovenie rastu agregátneho dopytu v rokoch 2010 a 2011 však ukázalo, že odklon vývoja jednotlivých podielov v roku 2009 z dlhodobých trajektórií ich vývoja mal len prechodný charakter.

Agregátny dopyt aj výkonnosť hospodárstva zaznamenali síce v roku 2010 oživenie rastu, svoju predkrízovú úroveň z roku 2008 však dosiahli až v roku 2011, teda s odstupom troch rokov. Agregátny dopyt ju prekročil o 1,4 %, výkonnosť hospodárstva o 2,4 %. V oboch prípadoch však k tomu došlo len zásluhou vonkajšieho dopytu. Celkový vývoz bol totiž oproti predkrízovej úrovni z roku 2008 vyšší (o 8,5 %), zatiaľ čo domáci dopyt, tým že poklesol, bol pod ňou fakticky ešte hlbšie ako v roku 2010 (o 4,7 %). Štruktúra agregátneho dopytu tak v roku 2011 nadobudla špecifickú podobu – agregátny dopyt bol tvorený z polovice domácim dopytom a z polovice vonkajším dopytom. Podiel domáceho dopytu na agregátnom dopyte teda klesol na historicky najnižšiu úroveň, podiel vonkajšieho dopytu bol naopak historicky najvyšší.

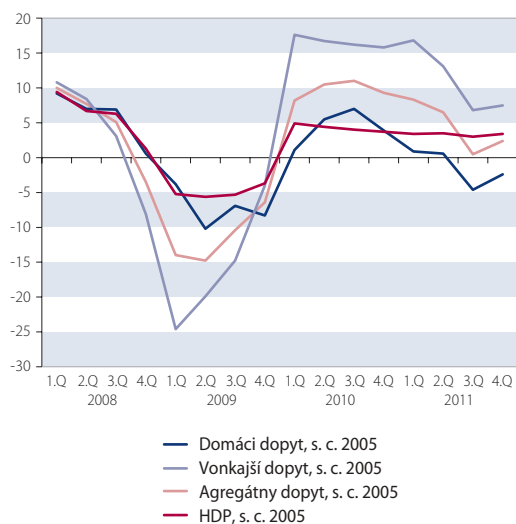
REÁLNY SEKTOR SLOVENSKEJ EKONOMIKY V ROKU 2011

Výkonnosť slovenskej ekonomiky sa vlani zvýšila, ale dynamika jej rastu sa spomalila. Spomalenie rastu reálneho HDP však nebolo záležitosťou len minulého roka, pretože bolo pokračovaním tendencie, ktorá začala už v 2. štvrtroku 2010 (graf 4). Primárne ide o dôsledok slabnúcej dynamiky rastu agregátneho dopytu, k čomu prispel tak do-

máci, ako aj vonkajší dopyt. Zmiernenie dynamiky rastu agregátneho dopytu (z 9,8 % v roku 2010 na 4,2 % v roku 2011) ide síce na vrub vonkajšieho aj domáceho dopytu, vplyv domáceho dopytu však bol podstatne silnejší.³ Domáci dopyt totiž oproti roku 2010 reálne poklesol (o 1,5 %), zatiaľ čo celkový vývoz zaznamenal „len“ spomalenie dynamiky rastu (zo 16,5 % v roku 2010 na 10,8 % v roku 2011).

Pokles domáceho dopytu v roku 2011 bol dôsledkom viacerých príčin, ale relatívne najviac k nemu prispel dopyt verejnej správy, ktorý sa kvôli nevyhnutnej konsolidácii verejných financií znížil oproti roku 2010 o 3,5 %. Ďalej to bol spotrebiteľský dopyt, ktorý zotrúva v útlme už od roku 2009, pričom v minulom roku medziročne poklesol o 0,4 %. Súviselo to s vysokou mierou nezamestnanosti a poklesom reálnej mzdy na makroúrovni, čo oslabilo kúpnu silu obyvateľstva. Pokles reálnej mzdy pramenil jednak zo spomalenia rastu nomi-

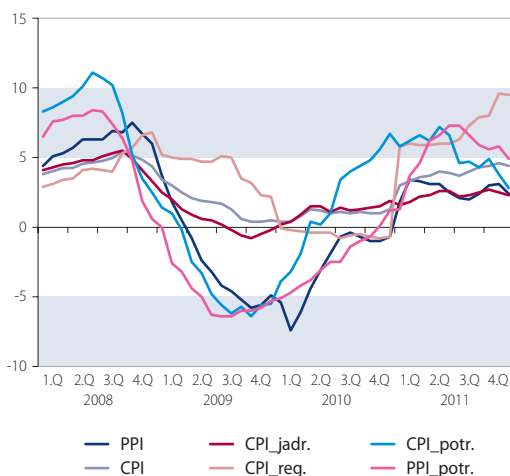
Graf 4 Vývoj dopytu a HDP (medziročné zmeny, v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

Graf 5 Vývoj inflácie (v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

nálnej mzdy v hospodárstve a jednak z vyššej inflácie. Tretia hlavná zložka domáceho dopytu, teda investičný dopyt síce vzrástol o 5,7%, ale tvorba hrubého kapitálu, ktorá zohľadňuje aj vplyv zmeny stavu zásob v hospodárstve, naopak poklesla o 2,7%. Stav zásob v hospodárstve sa totiž oproti roku 2010 znížil, v bežných cenách o 0,44 mld. €, resp. o 0,6% HDP v bežných cenách.

Spomalenie dynamiky rastu vonkajšieho dopytu, pokles domáceho dopytu a čerpanie zo zásob boli rozhodujúcimi faktormi, ktoré tlmili potrebu rastu zdrojov z dovozu. Celkový dovoz však reagoval na spomalenie rastu agregátneho dopytu viac ako proporcionálne (podobne ako v roku 2009), pretože dynamika jeho rastu sa znížila zo 16,3% v roku 2010 na 4,5% v roku 2011. V 2. polroku 2011 bol vývoj agregátneho dopytu a celkového dovozu dokonca navzájom protichodný. Prvý z nich totiž vzrástol (o 1,5%), zatiaľ čo druhý klesol (o 1,4%). Keďže spomalenie rastu celkového dovozu bolo podstatne väčšie aj oproti spomaleniu rastu celkového vývozu, v obchodnej bilancii a bilancii služieb vznikol prebytok, ktorý v stálych cenách dosiahol viac ako 5,5 mld. €. V porovnaní s rokom 2010 stúpol na viac ako dvojnásobok a predstavuje historické maximum. Za zmienku stojí tiež skutočnosť, že takmer jedna tretina tohto prebytku vznikla vo 4. štvrtroku 2011.

Skutočnosť, že tvorba reálneho HDP sa vlni napriek poklesu domáceho dopytu zvýšila, znamená, že rast výkonnosti slovenskej ekonomiky bol založený výlučne na čistom vývoze, ktorý predstavuje rozdiel medzi vývozom a dovozom tovarov a služieb v stálych cenách. Rozhodujúcou mierou k tomu prispela obchodná bilancia, ktorá dosiahla prebytok vo výške zhruba 2,5 mld. €, resp. 3,6% HDP v bežných cenách. Sklonom k prebytku sa obchodná bilancia vyznačuje od roku 2009 a jeho veľkosť má navyše tendenciu narastať. Prebytok obchodnej bilancie v minulom roku bol totiž historicky najvyšší, pričom až 40% z jeho celoročnej úrovne vzniklo vo 4. štvrtroku 2011.⁴

Faktorom, ktorý prispel k spomaleniu rastu slovenskej ekonomiky, boli aj ceny, pretože ich rast sa zrýchlil. Úhrnná hladina cien v hospodárstve (meraná deflátorom HDP) stúpla vlni o 1,6%, teda o 1,1 p. b. viac ako v roku 2010. Výraznou mierou sa na tom podieľal rast spotrebiteľských cien – inflácia (meraná pomocou CPI) sa zvýšila z 1,0% v roku 2010 na 3,9% v roku 2011. Celková inflácia mala v minulom roku jednoznačne rastúci trend – z 3,0% v januári stúpla na 4,4% v decembri, ale maximum (4,6%) dosiahla v novembri (graf 5).

Vzostup celkovej inflácie bol primárne dôsledkom vyššej jadrovej inflácie a zvýšenia regulovaných cien. Jadrová inflácia dosiahla 2,3%, čo je zhruba dvojnásobok oproti roku 2010, regulované ceny stúpili vplyvom administratívnych úprav schválených ÚRSO o 7,0%⁵. Rast jadrovej inflácie ide výlučne na vrub nákladových faktorov, pretože pramenil z rastu cien výrobcov (pre tuzemsko)⁶. Tieto ceny ako celok totiž v roku 2011 stúpili o 2,7%, zatiaľ čo v rokoch 2009 a 2010 opakovanne poklesli. K obnoveniu ich rastu prispeli významnou mierou ceny dovozu, ktoré vlni vzrástli o 5,3%, predovšetkým kvôli vyšším cenám ropy, ale aj potravín na svetových trhoch.

Je pozoruhodné, že kým ceny výrobcov potravín u nás vlni stúpili o 5,4%, spotrebiteľské ceny potravín, ktoré sa odvíjajú od cien výrobcov potravín, stúpili o 5,3%, paradoxne teda menej, a to aj napriek zvýšenej sadzbe DPH. Súvisí to so zmenami, ktoré v ich vývoji nastali v 2. polroku 2011. Zatiaľ čo v 1. polroku 2011 bol medziročný rast spotrebiteľských cien potravín vyšší ako rast cien výrobcov potravín, zhruba od začiatku 2. polroka 2011 sa dynamika medziročného rastu oboch kategórií týchto cien postupne spomaľovala, pričom spomalenie dynamiky rastu spotrebiteľských cien potravín bolo omnoho výraznejšie ako v prípade cien výrobcov potravín. Zásluhou toho sa medziročný rast cien potravín na spotrebiteľskom trhu v priebehu 2. polroka približoval (zhora) k rastu úhrnnej hladiny spotrebiteľských cien. V posledných dvoch mesiacoch minulého roka bol už oproti jej dynamike rastu dokonca nižší, čo znamená, že ceny potravín, ktoré počas minulého roka infláciu väčšinou zvyšovali, mali v jeho závere na celkovú infláciu tlmiaci vplyv.

K spomaleniu rastu hospodárstva došlo napriek tomu, že celková zamestnanosť v ekonomike vzrástla. Z toho je zrejmé, že spomalenie rastu hospodárstva bolo dôsledkom pomalšieho rastu produktivity práce, ktorá v bežných cenách stúpla o 3,1%, zatiaľ čo v roku 2010 o 5,9%. Možnosti pre vyšší rast miezd v hospodárstve boli teda výrazne limitované. Priemerná mesačná nominálna mzda v celom hospodárstve dosiahla 786 € a zvýšila sa len o 2,2%, čo je jej historicky najnižší prírastok (graf 6). Keďže rast nominálnej mzdy v hospodárstve bol menší ako úroveň priemernej inflácie v minulom roku, reálna mzda na makroúrovni poklesla (o 1,7%).

Spomalenie rastu nominálnej mzdy v hospodárstve ako celku bolo výsledkom jej vývoja v jednotlivých sektoroch, ktorý bol navzájom

4 Rekordne vysoký prebytok obchodnej bilancie vznikol v rozhodujúcej miere zásluhou produkcie nových a prevažne exportne orientovaných výrobných kapacít v automobilovom a elektrotechnickom priemysle. Svedčia o tom vysoké štrukturálne prebytky obchodu zaznamenané v kategórii dopravné zariadenia (najmä s automobilmi) a spotrebné tovary (najmä s elektronikou), ktoré v minulom roku dosiahli okolo 6,5 mld. €, resp. 4,0 mld. €.

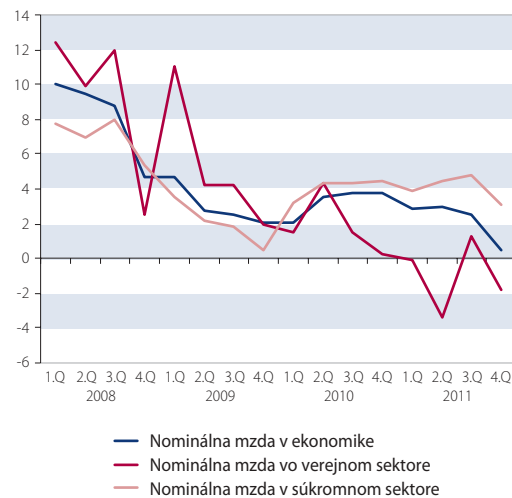
5 Regulované ceny v minulosti vždy rástli. Výnimkou bol len rok 2010, v ktorom medziročne poklesli o 0,5%. Ich váha v spotrebnom koší je však relatívne vysoká (zhruba 21%).

6 K rastu jadrovej a tým aj k rastu celkovej inflácie čiastočne prispeli aj opatrenia vlády na konsolidáciu verejných financií (zvýšenie sadzby DPH z 19% na 20%).

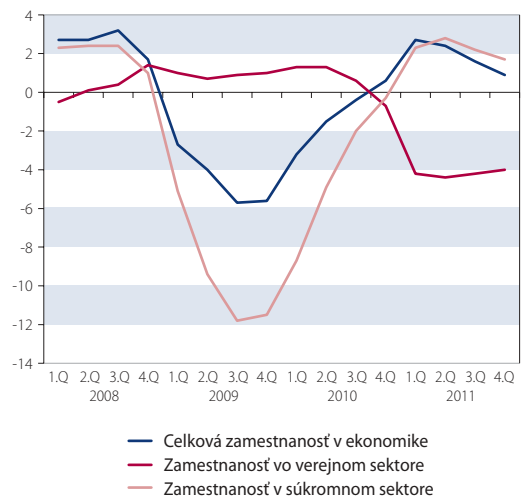

Graf 6 Mzdový vývoj
(medziročné zmeny, v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

Graf 7 Vývoj zamestnanosti
(medziročné zmeny, v %)

Zdroj: ŠÚ SR.

7 Verejný sektor je reprezentovaný verejnou správou a obranou (vrátane povinného sociálneho zabezpečenia), súkromný sektor je aproximovaný desiatimi odvetviami, v ktorých ŠÚ SR zisťuje na mesačnej báze vývoj miezd a zamestnanosti. Sú to tieto odvetvia: priemysel spolu, stavebníctvo, predaj a oprava motorových vozidiel, veľkoobchod (okrem motorových vozidiel), maloobchod (okrem motorových vozidiel), ubytovanie, činnosti reštaurácií a pohostinstiev, doprava a skladovanie, informácie a komunikácia, vybrané trhové služby.

protichodný. Zatiaľ čo vo verejnom sektore nominálna mzda poklesla o 1 % a dosiahla 980 €, v súkromnom sektore si udržala približne rovnakú dynamiku rastu ako v roku 2010 – vzrástla o 4 % a dosiahla sumu 757 €. Keďže uvedený prírastok nominálnej mzdy bol takmer identický ako nárast celkovej inflácie, reálna mzda v súkromnom sektore sa na rozdiel od verejného sektora neznížila, ale stagnovala, teda zostala na úrovni roku 2010.

Pozitívnu zmenou, ktorou sa vývoj slovenskej ekonomiky v roku 2011 zásadne odlišoval od vývoja v rokoch 2009 a 2010, bola skutočnosť, že rast nominálnej mzdy na makroúrovni (hoci pomalší) bol sprevádzaný už aj rastom dopytu na trhu práce (graf 7). Jeho vplyv sa prejavil v raste zamestnanosti i v poklese miery nezamestnanosti. V celom hospodárstve sa počet zamestnaných osôb zvýšil oproti roku 2010 o 1,9 % (podľa výsled-

kov štatistického výkazníctva), resp. o 1,5 % (podľa metodiky VZPS), čo znamená, že v minulom roku pribudlo v hospodárstve zhruba 40 tisíc nových pracovných miest. V súvislosti s tým došlo k úbytku počtu nezamestnaných osôb, o čom svedčí pokles miery nezamestnanosti zo 14,4 % v roku 2010 na 13,5 % v roku 2011 (podľa VZPS). Úroveň nerovnováhy na trhu práce bola teda v minulom roku menšia ako v roku 2010.

Rast zamestnanosti na makroúrovni sa obnovil vďaka rastu zamestnanosti v súkromnom sektore (o 2,2%), pretože vo verejnom sektore sa zamestnanosť znížila (o 4,2%). Napriek tomu, že zamestnanosť v súkromnom sektore ako celku vlni stúpila, stále zostáva hlboko pod úrovňou, ktorú dosiahla tesne pred krízou. Oproti roku 2008 bola zamestnanosť v tomto sektore vlni nižšia takmer o 160 tisíc osôb, z toho v priemysle o 85 tisíc osôb.

Literatúra
Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v roku 2011. ŠÚ SR, Bratislava, marec 2012.